KAYRAVÂNÎ (Abdullah bin Ebî Zeyd)

Tefsîr, kırâat, kelâm, hadîs ve Mâlikî fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup, ismi Abdullah bin Ebî Zeyd Abdurrahmân'dır. 310 (m. 922) yılında Endülüs'te (İspanya'da) Nefza şehrinde doğdu. Doğduğu yere nisbetle Nefzi, daha sonra Afrikiyye'ye (Tunus'a) gelerek Kayravân'da yerleşmesi sebebiyle oraya nisbet edilip Kayravânî denildi. Kuzey-Batı Afrika'da Mâlikî mezhebini, yetiştirdiği talebeleri ve yazdığı kitaplarıyla yaygın hâle getirdiği ve mezhebin hükümlerini halkın anlayacağı şekilde kitaplar hâlinde düzenleyip yazdığı için, "Mâlik-üs-sagîr" lakabıyla meşhûr oldu. 386 (m. 996) yılında Kayravân'da vefât edip, oraya defn edildi. Çeşitli bölgelerden gelen müslümanlar tarafından mezarı ziyâret edilip duâlar edilmektedir.

İlim tahsili için birçok bölgelere seyahatlerde bulunan Ebû Muhammed Abdullah Kayravânî, Endülüs'ten başlayıp; Fas, Tunus, Mısır, Şam, Bağdâd ve Hicaz'a kadar uzanan ilim merkezlerindeki âlimleri gördü. Onların ilimlerinden ve yazdığı kitaplardan istifâde etti. Ebû Bekr Muhammed bin Feth Mukrî ve Ebû Bekr bin Bilâd ve Bağdad'daki diğer kırâat âlimlerinden kırâat ilmini öğrendi. Ebû Bekr bin Lübâd, Ebû Fadl Kaysî'den de kırâat aldı, hadîs-i şerîf dinledi. Muhammed bin Mesrûr bin Gassal, Abdullah bin Mesrûr bin Haccâc, Kattân, Ebyânî, İbn-i Mûsâ, Sa'dûn-i Havlânî, Ebü'l-Arab, Ahmed bin Ebî Sa'îd ve Habîb Mevlâ bin Ebî Süleymân'dan ilim öğrendi. Hacca gitti. Haremeyn'de; Ebû Sa'îd İbni A'râbî, İbrâhîm bin Muhammed bin Münzir, Ebû Ali bin Ebî Hilâl, Kâdı Ahmed bin İbrâhîm bin Hammâd, Hasen bin Bedr, Muhammed bin Feth, Hasen bin Nasr Sûsi, Derrâs bin İsmail, Osman bin Sa'îd Garâbili ve

daha birçok âlimden ilim öğrendi. İbn-i Şa’bân, Ebû Bekr Ebherî ve Mervezî’den icâzet aldı. Çok çalışıp, hocalarından yazdıklarını ezberledi. Mâlikî mezhebinde zamanının imâmı oldu. Mâlikî mezhebi hükümlerini tasnif edip, halkın, hattâ çocukların bile istifâde edebileceği şekilde kitaplar hazırladı. Halkın kendi kendine kitaptan dînini öğrenmesini kolaylaştırdı. Zamanın Tunus sultânı Şeyh Seydî Mah’riz bin Halefin de desteğiyle, Mâlikî mezhebi çok yaygın hâle geldi. İnsanlar uzak bölgelerden dinlerini öğrenmek için akın akın Kayravân’a geldiler. Kayravân, bölgenin en önemli ilim merkezi oldu. Kırâat ilminde de çok meşhûr oldu. Tefsîr ve kırâat ilimlerinde dersler verip kitaplar yazdı. İmâm-ı Nâfî’nin kırâatini, kitapları ve talebeleri ile Afrikiyye’de yaydı. Vera’ ve takvâ sahibi idi. Ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdetle geçirdi. Din düşmanlarına ve doğru yoldan sapmış olanlara çok güzel cevaplar verdi. Müslümanlara ve devlet adamlarına nasîhatlerde bulunur, huzûr içinde yaşamalarına çalışırdı. Dünyâya hiç ehemmiyet vermez, az şeye kanâat eder, harama düşmek korkusundan şüpheli şeyleri ve mübahların bir çoğunu terk ederdi.

Bir kelime öğrenebilmek ümidiyle Kayravân’a koşan insanlardan birçoğu İbn-i Ebî Zeyd’in talebesi oldu. Bilhassa kırâat ilminde Mekkî bin Ebî Tâlib’i yetiştirdi. Karvinîler’den; Ebû Bekr bin Abdurrahmân, Ebü’l-Kâsım Büadeî, Lübeydî, Ecdânî’nin oğulları Ebû Abdullah Havvâs, Ebû Muhammed Mekkî bin Ebî Tâlib, Endülüs’den; Ebû Bekr bin Müvehhib Makberî, İbn-i Âbid, Ebû Abdullah bin Hüzâ’, Ebû Mervân Kanâzeî, Sebte’den; Ebû Abdurrahmân bin Acûz, Ebû Muhammed bin Gâlib, Halef bin Nasr, Magrib’den; Ebû Ali bin Sicilmâsî ve daha birçok âlim fıkıh ve diğer ilimleri öğrendiler. Onlar da hocaları gibi küfür ve bid’at ehline karşı İslâmiyeti ve müslümanları savundular. Yalnız Allahü teâlânın rızası için çalışıp, müslümanlara dinlerini öğretmeye gayret ettiler. Hocalarından öğrendikleri, ilmi Endülüs’ten Hicaz’a kadar yaydılar.

İbn-i Ebî Zeyd Kayravânî; fıkıh, kelâm, tefsîr Ve kırâate dâir pekçok kitap yazdı. Bilhassa bugünkü ma’nâda tam bir ilmihâl kitabı olan “Risale”si meşhûrdur. Risâle’nin yazılmasını Tunus sultânı istemiş, halkın ve çocukların anlayıp, kolayca istifâde edebilecekleri bir kitap olmasını arzu etmişti. Bu kitap, zamanında pek tutunmuş ve ağırlığınca altına alıcı bulmuştu. Risale, yazıldığından bu yana ehemmiyetini hiç kaybetmedi. Mâlikî mezhebinin el kitaplarından biri oldu. Fransızcaya 1842 yılında tercümesi yapıldı. 1906’da İngilizcesi basıldı. Mâlikî mezhebinin Cezayir ve Tunus gibi Kuzey Afrika ülkelerinde yaygın olması ve bu ülkelerin de sömürgeci Fransız ve Avrupa ülkelerinin işgali altına düşmesi, Batılıların bu eser üzerindeki çalışmalarına sebep oldu. En son baskısı 1983 yılında Leon Bercher tarafından Arabca ve Fransızcası bir arada karşılaştırmalı olarak Cezayir’de basıldı. Mâlikî mezhebi hükümlerini öz olarak anlatmakta ve akâid, fıkıh, mü’âmelât, nikâh ve miras bilgilerini ihtivâ etmektedir. Bundan başka, “Kitâb-ün-nevâdir ve’z-ziyâdât” yüz cüzdür. Mâlikî mezhebine âit ellibin civarında mes’eleyi ihtivâ eden “Muhtasar” kitabı ki “Muavvel” ve “Tehzîb-ül-atâbiyye” kitaplarından derlenmiştir. Mâlikî fıkhına dâir “Kitâb-ül-iktida” bi ehl-il-Medîne”, “Kitâb-üz-zibb”, akâidle ilgili “Kitâb-üt-tenbîh-i alel-kavl fî evlâd-il-müvtediyyin” ve namaz vakitlerini bildiren “Kitâb-ü tefsîr-i evkât-is-salât”, tevekkül ve Allaha güvenmek hakkında “Kitâb-üs-sikâ-billah ve’t-tevekkül ale’llah”, tasavvufla ilgili, “Kitâb-ül-ma’rifet vel-yakîn”, rızka Allahü teâlânın kefil olduğunu açıklayan “Kitâb-ül-madmûn mine’r-rızk”, hacla ilgili “Kitâb-ü menâsik”, Kur’ân-ı kerîm tilâveti ile ilgili “Risale”, çeşitli suâllere cevap verdiği “Kitâb-ü redd-i mesâîl”, hastalıklarla ilgili “Kitâb-ü gaye temerraz-il-mü’minîn”, Kur’ân-ı kerîmin üstünlüklerini anlatan “İ’câz-ül-Kur’ân”, “Kitâb-ül-vesâvis” Risâle-i i’tâ-il-karâbet-i mine’z-Zekât”, “Risâlet-ün-nehy-i anil-cedel”, “Risâlet-ü fi’r-redd-i alel-kaderiyye ve münâkadât-ı risâlet-il-Bağdâdîy-yil-mu’tezilî, “Kitâb-ül-istihzâr fi’r-redd-i alel-fikriyye”, “Kitâb-ü keşf-it-telbîs fi’l-mes’ele”, “Risâlet-ül-mev’ıza ve’n-nasîha”, i’tikâdla ilgili “Risale” ve daha birçok kitap yazdı.

Risâle’den: Allahü teâlânın dînini iyi biliniz ki, iyi yolda dâim olasınız. Diğer insanlara da örnek olun. Sizin bu güzel hâlleriniz diğer insanların ve çocuklarınızın kalblerine sirayet etsin. Çocuklarınıza, namazı yedi yaşında öğretip kıldırınız. Kılmazlarsa zorlayıp teşvik ediniz. On yaşına gelince yataklarını, kız ve erkeğin odalarını ayırınız. Kendilerine farz olanları öğretiniz. Çocuklarınızı haram işleyen, fasık ve dînini inkâr eden mürted durumuna düşmekten koruyunuz.

Yemek yerken sağ elle “Bismillah” diyerek başlamalı, mi’denin üçtebirini yiyecek, üçtebirini içecek ve üçtebirini de teneffüs için ayırmalıdır. Yemekte birinci lokma iyice çiğnenip yutulduktan sonra, ikinci lokmayı ağza almalı, yemeğe üflememelidir. Su içerken oturmalı, yavaş yavaş, üç yudumda içmelidir. Nefesini suya vermemelidir. Birşey ikram ederken en sağdakinden başlayarak ikram etmelidir. Altın ve gümüş

kaplarda yemek ve içmek kat'î olarak yasaktır. Aynı zamanda ayakta içmek hoş değildir. Selâma cevap vermek muhakkak lâzımdır. Bir grup insandan birinin selâma karşılık vermesi yeterlidir. Atlı olan yaya gidene, yaya giden oturana selâm vermelidir.

Bir eve girmek için izin istemeli, üç defa kapıyı muayyen aralarla çalmalı, izin verilmezse girmemelidir. İki kişi konuşurken üçüncü kişi müdâhale etmemelidir. Bir topluluk hâlinde sohbet ederken, köşeye çekilmiş kimse bırakılmamalı, öylelerini de söze, sohbete dâhil etmelidir. Yatarken sağ elini, sağ yanağının üzerine koyarak ve sol elini de sol kalçanın üzerine koyarak uyumalıdır. Esnerken ağzı kapatmalı ve aksırınca "Elhamdülillah" demelidir. Bunu duyan kimse "Yerhamükellah" diyerek karşılık vermeli, aksıran "Yehdînâ ve yehdîkümullah" diye ona duâ etmelidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb, sh. 136

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 131

3) Tabakât-ül-fukahâ (Şirâzî) sh. 60

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 73

5) Hind Çelebi, El-Kırâatü bi-Afrikiyye, Tunus 1983 sh. 304

6) Lâ Risâla, Cezayir, 1983

7) Brockelman, Târîh-i edeb-ül-Arabiyye cild-3, sh. 286